

НЕРІВНОМІРНІСТЬ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

© 2017 **ФАРІОН М.М.**

УДК 330

Фаріон М.М., Нерівномірність розподілу доходів населення України

Нерівномірний розподіл ресурсів серед населення України пов'язаний з впливом як політичних так і економічних причин і чинників – рівнем економічного розвитку країни, регіону, ринковою кон'юнктурою робочої сили, пропозицією та попитом товарів та послуг, індивідуальними особливостями суспільства, тощо. Диференціація доходів населення посилюється завдяки надмірній мінізації економіки та отримання тіньових доходів.

У статті розглянуто основні підходи щодо розподілу доходів населення України за децильними групами враховуючи ряд факторів, які впливають на їх формування. У якості основного показника для дослідження були обрані статистичні дані щодо розподілу всього населення України на окремі категорії за рівнем дохідної частини включаючи всі види доходів – заробітну плату, прибуток та змішаний дохід, доходи від власності, соціальну допомогу, а також трансферти. Проаналізовано причини зменшення доходів населення та появи нового терміну в економіці країни “раптова бідність”. Зроблено висновок щодо прогнозованих змін вдосконалення економічного стану країни, який суттєво вплине на врівноваження доходів населення.

Ключові слова: розподіл доходів, доходи населення, раптова бідність, соціальна політика, споживання та заощадження населення, поляризація доходів.

Рис.: 7 Табл.: 1 Бібл.: 10.

Фаріон Михайлина Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету (вул. Львівська, кабінет 3101, корп. №3, м. Тернопіль, Україна).

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

УДК 330

Фарион М.М., Неравномерность распределения доходов Украины

Неравномерное распределение ресурсов среди населения Украины связан с влиянием как политических так и экономических причин и факторов - уровнем экономического развития страны, региона, рыночной конъюнктурой рабочей силы, предложением и спросом товаров и услуг, индивидуальными особенностями общества, и тому подобное.

Дифференциация доходов населения усиливается благодаря чрезмерной тенезации экономики и получения теневых доходов.

В статье рассмотрены основные подходы к распределению доходов населения Украины за децильными группами учитывая ряд факторов, влияющих на их формирование. В качестве основного показателя для исследования были выбраны статистические данные о распределении всего населения Украины на отдельные категории по равным доходной части включая все виды доходов - заработную плату, прибыль и смешанный доход, доходы от собственности, социальную помощь, а также трансферты. Проанализированы причины уменьшения доходов населения и появлению нового термина в экономике страны "внезапная бедность". Сделан вывод о прогнозируемых изменений совершенствования экономического состояния страны, существенно повлияет на уравнивание доходов населения.

Ключевые слова: *распределение доходов, доходы населения, внезапная бедность, социальная политика, потребления и сбережения населения, поляризация доходов.*

Рис.: 7 Табл.: 1 Бібл.: 10.

Фарион Михайлина Михайловна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории Тернопольского национального экономического университета (ул. Львовская, кабинет 3101, корп. №3., Г. Тернополь, Украина).

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

UDC 330

Farion M.M., Unsteady incomes distribution in Ukraine

The unsteady distribution of resources among the population of Ukraine is connected with the influence of both political and economic reasons and factors such as the level of economic development, regional market conditions for workforce supply and demand of goods and services, individual characteristics of society, and so on. Differentiation of incomes is reinforced by the economy over-shadowing and getting the shadow income.

In the article there are viewed the main approaches to the distribution of household income between the decile groups of Ukrainian population and also has been given the number of factors that affect their formation.

The main indicators for the study were selected from statistics about the allocation of the total population of Ukraine for certain categories by the level of income including all kinds of profit - wages, benefit and mixed income, property income, social assistance and transfers. It is analyzed the reasons of decreasing incomes and the emergence of a new term in the economy, "the sudden poverty." It was made the conclusion on predicted changes about improving the economic situation, which will significantly affect the balance of incomes.

Keywords: *income distribution, income, sudden poverty, social policy, consumption and savings, income polarization.*

Fig.: 7 **Tbls.:** 1 **Bibl.:** 10

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

Farion Mychailina M. - PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of economic theory Ternopil national economic university (Lviv street, room 3101/3, Ternopil, Ukraine).

E-mail: secretmail_antonina@ukr.net

Сучасна економічна теорія має безліч підходів до визначення терміну “доходи населення” та класифікації його складових. Доходи – це основна характеристика економічного стану населення країни, які являються кінцевою метою та потужним стимулом як для підвищення продуктивності праці, так і для створення приватного бізнесу. У широкому трактуванні доходи населення включають всі елементи надходжень населення за певний період. Надходження мають дві форми – натуральну та грошову. Основні види доходів включають: первинні, вторинні, реальні та номінальні, які мають наступні джерела надходження – основна діяльність, реалізація та оренда активів, соціальні доходи. Доходи в основному розподіляються на придбання товарів та послуг.

Соціально-економічна структура населення України має найбільш суттєву диференціацію розподілу доходів населення серед країн Європи. Ступень нерівності розподілу доходів постійно зростає з поглибленням світової економічної кризи. На якість життя населення та його фінансову спроможність істотно вплинули такі явища як зростання інфляції, девальвація національної грошової одиниці, воєнні дії, які спричинили в Україні появу нового економічного терміну “раптова бідність”. Це явище притаманне тільки 10% країн світу, і як свідчить світова практика, в більшості, в країнах де відбуваються воєнні конфлікти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні аспекти даного дослідження розглянуті в працях вітчизняних дослідників, зокрема О. Бервено, Д. Богиня, А. Гальчинський, О. Дубенська, Л. Єлісеєва, Н. Комар, Т. Костишина, В. Новіков, О. Ривак. Проблеми, які впливають на тенденцію

формування доходів населення були дослідженні в працях зарубіжних вчених, таких як А. Аткінсон, А. Дейтон, М. Лоренц, Ф. Коуел, У. Тейлор, Р. Фрімен, А. Шоррокс та ін.

Мета статті – на основі виокремлених характерних властивостей доходів сучасних господарств обґрунтувати перспективи розподілу доходів населення України, проаналізувати причини виникнення та посилення рівня бідності, нерівномірного розподілу доходів, а також перспективні можливості подолання зростаючого ступеня збіднення окремих прошарків населення.

Проблеми розподілу доходів населення породжують окремі ланки теоретичних та практичних досліджень даної сфери, оскільки покращання добробуту населення являються основою політики стабілізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Автор підтримує підхід щодо трактування “доходи населення” як сукупність коштів і витрат у натуральному виразі для підтримання фізичного, морального, економічного й інтелектуального стану людини, а також те, що чинник нерівності у розподілі матеріальних благ здавна належав до основних, які можуть призвести до соціально-економічної дестабілізації.

Чинник нерівності у розподілі матеріальних та нематеріальних благ належать до першочергових факторів, які можуть вплинути на погіршення соціально-економічної дестабілізації в країні, а отже є пріоритетним у визначенні напрямів проведення соціальної політики з подолання прогресуючого зростання рівня бідності населення. Оскільки, основною складовою економічного зростання країни на першому місці виступає людський фактор, який втілює трудовий потенціал, творчі та професійно-кваліфікаційні навички, здобутті знання та здібності, то об’єктивними категоріями аналізу виступають відповідно вартість та оплата трудового потенціалу населення. Теоретично доведено, що незначна нерівномірність в розподілі доходів між активним населенням країни призводить тільки до інтенсифікації трудового зусилля, проте надмірна майнова нерівність між

окремими прошарками населення призводить до появи депривації значної частини трудового потенціалу. Відповідно, виникає значна соціальна напруженість та наростання колізії інтересів населення. Фактор надмірної нерівномірності доходів населення може призвести до появи такого явища як “соціальне дно”¹ [8]. Особливо небезпечними при наявності значної диференціації доходів населення являються тіньові доходи, корупційні дії, лобіювання інтересів, які посилюються чинниками нечесної конкуренції на національному ринку, а останні сприяють зростання загрози соціального протистояння депривованих груп населення. Щоб уникнути змодельованої ситуації, яка притаманна для найбільш бідніших країн світу, особливу увагу необхідно звернути на дохідну частину населення та соціальну його складову.

Доходи населення мають наступну структуру: заробітна плата, прибуток та змішаний дохід, доходи від власності, соціальна допомога та інші одержані поточні трансферти. Структура доходів та видатки у 2016 р. значно змінилася в порівнянні із 2015 р. (рис. 1, рис. 2).

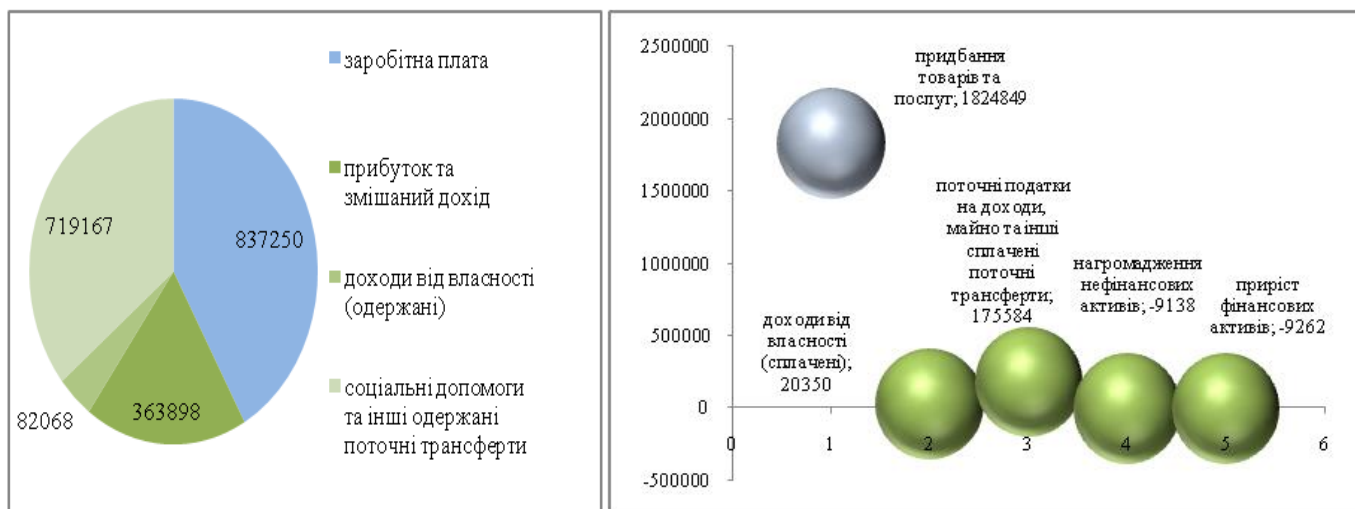

Рис. 1. Співставлення доходів та витрат за 2016 рік, млн. грн.

¹ Соціальне дно – англ. Underworld – нижній прошарок населення, який складається з люмпенізованих людей, які залишилися за межами умов та норм життя, прийнятих в сучасному суспільстві.

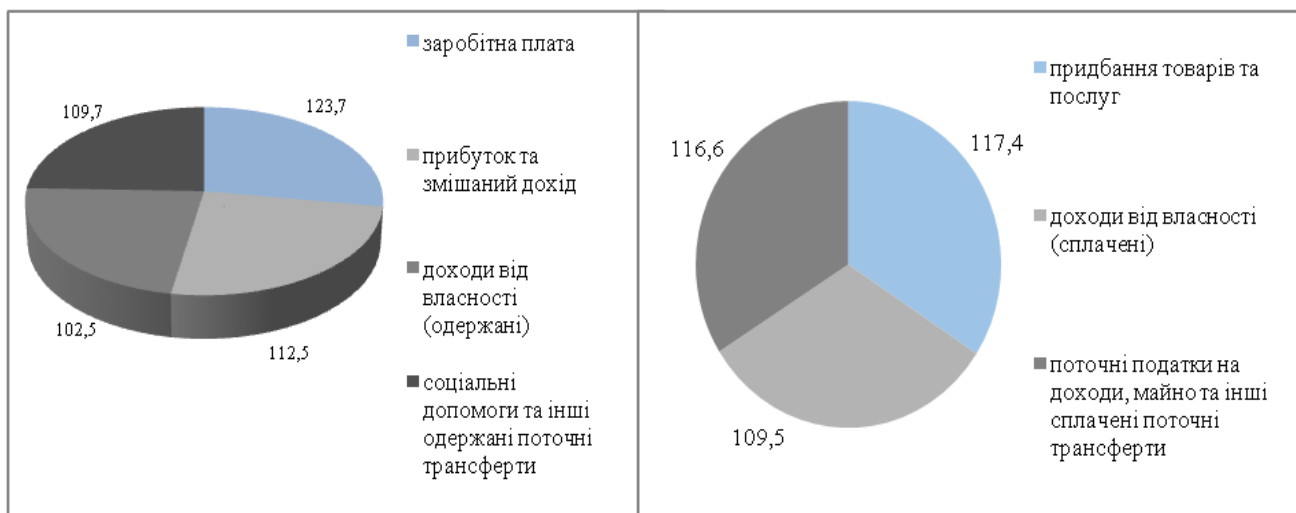

Рис. 2 Доходи та витрати населення України за 2016 рік, у % до 2015 р.

Економіку України відносять до групи країн з постійно зростаючим високим рівнем тінізації доходів. Масштаб латентної економічної діяльності в Україні перевищує критичний рівень – 30 %. Тінізація економіки значно впливає на соціально-економічні процеси суспільства та розподіл доходів серед населення. Для проведення моніторингу диференціації доходів, необхідно поділити населення на децильні групи² [10] (рис.3), які характеризують ступень розподілу доходів населення за диференціальними групами. У 2015 р. на перших п'ять децильних груп населення припадало близько 34,3 % загальних доходів, а на інші п'ять – близько 65,7 %. Показово, що десята децильна група населення має найбільшу частку загальних доходів, понад 20 % [10].

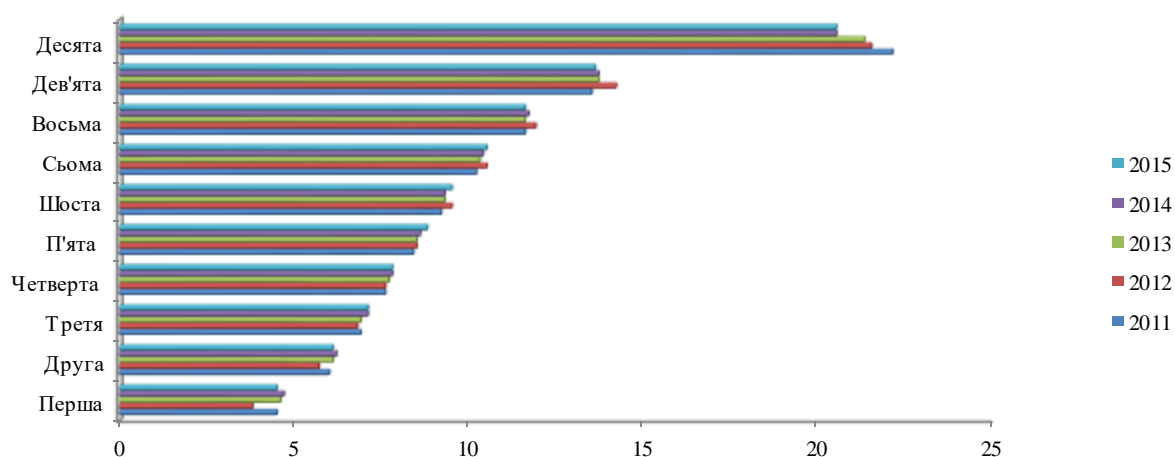

Рис. 3 Розподіл загальних доходів за децильними групами населення в Україні, 2011-2015 рр.

² Децильна група – це розподіл населення на групи, де нижня децильна група – це 10 % найбідніших домогосподарств, вища група – 10 % найбагатших домогосподарств.

Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення України свідчить, що за аналізований період мінімальні доходи найбільш багатих (забезпечених) груп перевищують максимальні доходи найменш забезпечених більше ніж у 3 рази. Основним фактором даної тенденції виступають надмірні масштаби тінізація економіки. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у 2016 році рівень тінізації економіки України значно знизився у порівнянні із аналогічним періодом 2015 року. Так, за перший квартал 2016 року рівень тіньової економіки склав 41% від обсягу офіційного ВВП, а у січні-вересні рівень даного показника зменшився до 35%, що на 5 п. менше порівняно з показником відповідного періоду 2015 року [5]. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні у % відношенні до обсягу офіційного ВВП має стрибкоподібні зміни за останні 6 років (рис. 4), що свідчить про економічну стагнацію, відсутність законодавчої бази детінізації економіки та знецінення національної валюти. Падіння рівня тіньової економіки до стану 2013 року призвело до ряд заходів щодо детінізації економічного стану:

- 1) стабілізації макроекономічної ситуації – за підсумком 9 місяців 2016 року зростання реального ВВП становило 1,3%; інфляція за цей період склала 6,4% проти 41,4% у відповідному періоді 2015 року при девальвації середньомісячного обмінного курсу гривні до долара США на 12,2% порівняно з 39,5% у січні-вересні 2015 року [5];
- 2) відповідно до рейтингу Doing Business 2017³ року Україна посіла 80 місце серед 190 країн за рівнем інвестиційного клімату та створенням сприятливого середовища для залучення інвестиційних ресурсів;
- 3) відновлення міжгалузевих зв'язків в окремих секторах економіки;
- 4) зниження ставки ЄСВ, що призвело до процесу легалізації відносин на національному ринку праці.

---

³ Рейтинг Doing Business складається Всесвітнім банком.

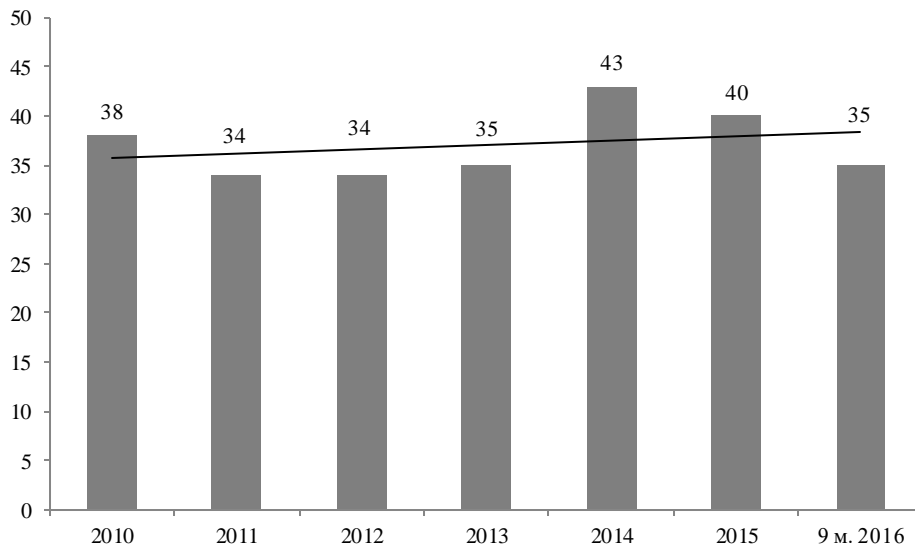

Рис. 4 Рівень тіньової економіки, % до офіційного ВВП⁴

Найістотнішими причинами тінізації економіки виступають ряд факторів: неефективне державне регулювання економіки та адміністрування податків, значні проблеми ринку праці, недосконале грошово-кредитне регулювання, недосконалість бюджетної системи та прагнення отримати тіньові надприбутки [2].

Інвестиційне середовище відіграє неопосередковану роль у формуванні структури доходів населення. Відповідно до наведеного рейтингу, рівень інвестиційного середовища піднявся на три п. в 2017 р. в порівнянні із 2016 р. Україна покращила свої позиції в наступних показниках:

- спрощення процедури реєстрації підприємницької діяльності з 30 до 20 п.;
- підключення до електромереж – з 137 до 130 п.;
- оподаткування – з 107 до 84 п. [9].

За видами економічної діяльності найбільшу частку тінізації доходів займає фінансова та страхова діяльність, а найменшу – сільське, лісове та рибне господарство (рис. 5).

⁴ Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку. Розрахунок рівня тіньової економіки здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123.

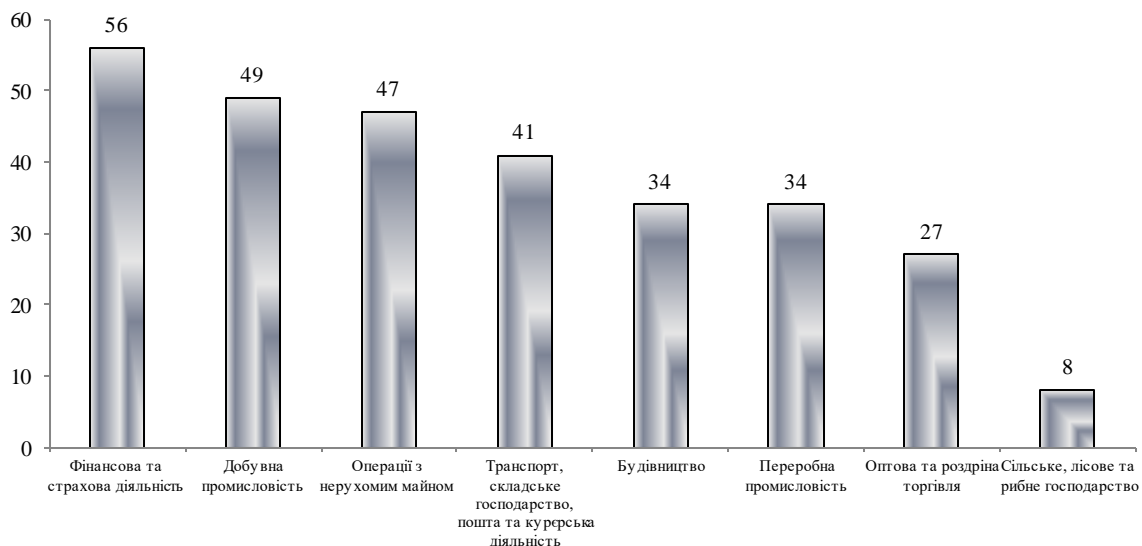

Рис. 5 Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від офіційного обсягу ВДВ відповідного виду економічної діяльності [5]

Проте, причинно-наслідковий зв'язок нерівномірності розподілу доходів є набагато ширший від перелічених економічних факторів, до нього необхідно також віднести соціальну напруженість в суспільстві, зубожіння певної частини населення внаслідок нестачі освітнього та особистого потенціалу, класичне ставлення до бізнес-ризиків, посилення дискримінація робочого класу, безконтрольний розподіл податків та диференційований розподіл економічних ресурсів [3]. Інфляційні процеси мають значний вплив на кінцеву результативність діяльності домогосподарств, оскільки знижують вартість доходів (купівельну спроможність) та збільшують витрати населення. Індекс інфляції, або індекс споживчих цін має неопосередкований вплив на розподіл сукупного суспільного блага. Із зростанням показника інфляції (рис. 6) окремі прошарки населення, які належать до різних децильних групи можуть мігрувати за рівнями дохідної частини, наприклад з 9 в 10 групу.

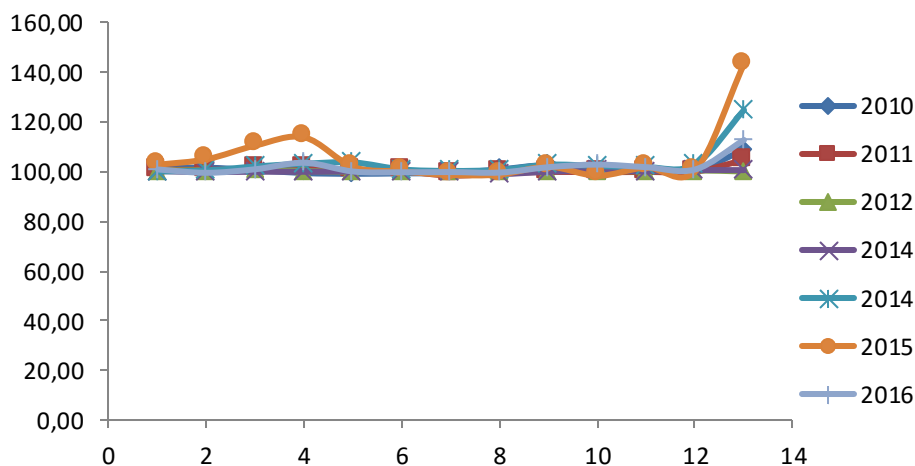

Рис. 6. Рівень інфляції в Україні за 2010-2016 роки, % [7]

Соціальні виплати є незначним впливанням ресурсів в бюджет населення України, і як свідчать аналітичні дані, займають один з найнижчих рівнів серед країн ЄС. У 2016 році середньомісячна заробітна плата перевищила індекс споживчих цін, за січень-жовтень 2016 року її показник збільшився на 23,9 % у порівнянні з відповідним періодом 2015 року, проте індекс споживчих цін за цей період склав 114,3 %. (рис. 7). У 2015 році мінімальна заробітна плата дорівнювала прожитковому мінімуму, хоча згідно вимог Європейської соціальної хартії, мінімальна заробітна плата має складати понад 2,5 розмірів прожиткового рівня. Прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2017 році складає 1600 грн., а мінімальна заробітна плата – 3200 грн. на місяць, що у 0,5 рази менше відповідно до міжнародних вимог [6].

Рис. 7. Темпи зростання середньомісячної заробітної плати у відношенні до споживчих цін

Соціальні гарантії повинні забезпечувати прожитковий мінімум для малозабезпечених груп населення, а отже становити не менше розміру мінімальної заробітної плати, проте, аналізуючи проект збільшення державних соціальних гарантій на 2017 рік (табл. 1.), необхідно акцентувати увагу на те, що їхній розмір не відповідає мінімальному соціальному забезпеченню окремих груп населення.

Таблиця 1

Соціальні гарантії держави на 2017 рік⁵

Державні гарантії	Збільшення ставки	Зміни у виплатах
мінімальна пенсія	126 грн.	з 1247 грн. у грудні 2016 року до 1373 грн. у грудні 2017 року
максимальний розмір державної соціальної допомоги одиноким матерям на дітей віком:	–	–
до 6 років	. 137 грн.	з 1355 грн. до 1492 грн.
від 6 років до 18	171 грн	з 1689 грн. до 1860 грн.
державна соціальна допомога інвалідам з дитинства I групи підгрупи А	259,2 грн.	з 2561,9 грн. до 2921,1 грн.
державна соціальна допомога інвалідам з дитинства II групи підгрупи Б	126 грн.	з 1247 грн. до 1373 грн.

Оцінку диференційованості розподілу доходів населення можна також проводити за допомогою статистичних індикаторів, які здатні проаналізувати відхилення від середньої величини чи між двома і більше моментами часу, такі як дисперсія, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації [3]. Оскільки, високий рівень нерівномірності розподілу доходів призводить до зростання рівня бідності через те, що населення, яке перебуває на нижній межі доходу, отримує меншу частку ресурсів для споживання, то прямі методи впливу є менш ефективними у боротьбі з бідністю. Для більш досконалого результату необхідно використовувати статистичні показники рівня та глибини економічної нерівності – коефіцієнт Джині, індекси Аتكінсона, Тейла та криву Лоренца. Коефіцієнт (індекс) Джині відображає рівень розшарування населення

⁵ Джерело: Соціальні стандарти 2017 року: урахуємо нові розміри виплат. <http://www.gbb.com.ua/article/540-qqq-17-m1-11-01-2017-sotsalnhstandarti-2017-roku-viznachamosya-z-rozmrami-viplat>

конкретної країни або регіону в межах певної ознаки [4]. Даний коефіцієнт використовується для визначення стану матеріальних благ та для визначення рівня покращення економічного стану країни. Соціальну нерівність вимірюють показником, який отримав назву індекс Аткинсона. Поділяючи населення на сегментні групи з різними доходами, даним показником вимірюють зсуви у розподілі доходів. Індекс Тейла є показником вимірювання соціальної нерівності, запропонований нідерландським ученим Анрі Тейлом [1] і ґрунтується на понятті інформаційної ентропії.

Оцінку диференційованості розподілу доходів населення здійснюють за допомогою статистичних індикаторів, які прослідковують відхилення від середньої величини або між декількома моментами часу: середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, дисперсія тощо [3].

Висновки. З розвитком бізнес-інфраструктури в Україні, проблемним питанням залишається розподіл доходів серед населення, оскільки від його ефективності залежить соціальний та економічний розвиток суспільства. Одним із способів зменшення диспропорційності розподілу доходів населення є проведення якісного дослідження причинних взаємозв'язків, яке комплексно оцінить вхідні та вихідні параметри функціонально-структурної будови, їхню зміну та розвиток у просторі та часі, за кількісними й якісними ознаками. Проте, доходи не є основним показником багатства суспільства, оскільки найбільш нерівномірно розподіленими є активи країни, які вагомо впливають на рівень формування дохідної частини суб'єкта господарювання, а отже такі дослідження залишаються поза достатньою увагою і можуть слугувати напрямом подальших досліджень.

Література:

1. Theil H. Economics and information theory / H. Theil. – Amsterdam: North-Holland, 1967. – 488 p.

2. Величко О. А. Тіньова економіка як загроза економічної безпеки держави та регіону. Студентський вісник національного університету водного господарства. Випуск 2 (4) – 2015 р. С. 113-116
3. Дорош В. Ю. Вимір нерівномірності розподілу доходів домогосподарств з використанням показників σ -конвергенції. Економічний форум. 4/2016. С. 208-213
4. Коефіцієнт Джині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znaimo.com.ua/%D0%9A%D0%BE%D0>
5. МЕРІТ України. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
6. Нова мінімальна зарплата 2017 (з прикладами розрахунку). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vektor.if.ua/articls/2011-10-18-14-34-15/434--2017->
7. Сводная таблица индексов потребительских цен в Украине с 2010 по 2017 годы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
8. Социальное дно. Википедия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальное_дно
9. Украина поднялась на три пункта в рейтинге Doing Business-2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2016/10/25/608951/>
10. Юрчик Г.М., Самолюк Н. М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти. Демографія та соціальна економіка, 2016, № 3 (28): 133–145. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>